

Отримано: 12 вересня 2019 року

Прорецензовано: 16 вересня 2019 року

Прийнято до друку: 23 вересня 2019 року

e-mail: sofia.taranenko01@upol.cz

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-7(75)-40-46

Тараненко С. М. Лінгвостилістичні особливості використання парцельованих конструкцій у сучасному малоформатному прозовому творі: комунікативно-прагматичний аспект. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 7(75), жовтень. С. 40–46.

УДК 81. 111

Тараненко Софія Миколаївна,
аспірантка кафедри слов'янської філології
Університет Палацького в м. Оломоуц, Чеська Республіка**ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПАРЦЕЛЬОВАНИХ
КОНСТРУКЦІЙ У СУЧАСНОМУ МАЛОФОРМАТНОМУ ПРОЗОВОМУ ТВОРІ:
КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ АСПЕКТ¹**

У статті досліджено лінгвостилістичні особливості парцеляції в прозових малоформатних творах К. Бабкіної, М. Лаюка, І. Цілик. Розглянуто основні та доповнювальні функції парцеляції як засобу експресивного синтаксису, описано функціонально-сміслові завдання парцельованих конструкцій, визначено основні типи парцелятивів, схарактеризовано комунікативно-прагматичні параметри парцельованих конструкцій та узагальнено причини їх вживання у вибраних текстах. Проаналізовано текстотвірні, тексторозвивальні й текстооформлювальні властивості парцелятивів. Відзначено, що парцеляція як елемент розмовного синтаксису зазнає впливу розмовної мови й має специфічну інтонацію, яка виконує членувальну та видільну роль. Окреслено можливість вживання парцельованих конструкцій як мікротексту, або у складі макротексту, в якому вони сприяють формуванню й посиленню експресивності, сугестивності, когезії, проспекції або ретроспекції.

Ключові слова: парцеляція, експресивний синтаксис, комунікативно-прагматичний аспект, лінгвостилістика, сучасна українська проза, малоформатний текст.

Sofia Taranenko,
PhD Candidate, Department of Slavonic Studies
Palacký University in Olomouc, Czech republic**LINGUO-STYLISTIC FEATURES OF THE USE OF PARCELED CONSTRUCTIONS
IN CONTEMPORARY SMALL EPIC: A COMMUNICATIVELY PRAGMATIC ASPECT**

The article investigates the linguo-stylistic features of parcellation in contemporary small epic works by Ukrainian writers K. Babkina, M. Laiuk and I. Tsilik. Attention is drawn to the basic and complementary functions of parcellation as a means of expressive syntax, functional-semantic tasks of parceled constructions are described, the basic types of parcels are defined, the communicative-pragmatic parameters of the parceled constructions are characterized and the reasons for their use in the selected texts are summarized. This work is considering the section between parcelling and connecting constructions, since parcelling is an extension of the essence of the sentence plan, connecting constructions belong to its constituent, so it is in a line with the divisional, causal relations. Text forming, text development and text design properties of parcels are analyzed. It is noted that parcellation, as an element of spoken syntax, is influenced by spoken language and has a specific intonation that plays a partition and highlighting role. The possibility of using parceled constructions as microtext or as a part of macrotext in which they contribute to the creation of categories of expressiveness, suggestiveness, cohesion, prospecting or retrospection is outlined.

Key words: parcellation, expressive syntax, communicative-pragmatic aspect, linguo-stylistics, contemporary Ukrainian epic, small epic texts.

Феномен парцеляції є одним із найбільш значущих та актуальних питань сучасної лінгвостилістики. Явище парцеляції належить до синтаксичних універсалій, що перебувають на межі мови й мовлення та зв'язують комунікативний і лінгвостилістичний аспекти його бачення. Прийом парцеляції реалізується не лише в публіцистичних, але й у художніх текстах. В останні десятиліття інтерес до цього явища з боку лінгвістів зростає. Це пояснюється актуальними тенденціями використання в писемній мові сучасних авторів елементів розмовного стилю. **Актуальність дослідження** обумовлюється потребою вивчення парцеляції в структурі тексту з комунікативно-прагматичного та лінгвостилістичного поглядів, що допомагає різнобічно описати й проаналізувати сутність та функціональне призначення цього явища. Парцельовані конструкції відіграють важливу роль у формуванні тексту, являють собою тип розчленованого висловлення та виконують структурно зумовлені функції.

В українському мовознавстві явище парцеляції вивчалось у різних вимірах, проте на сьогодні не існує єдиної думки щодо обсягу самого поняття парцеляції, його меж, структури, функцій та синтаксичного статусу. Спочатку увагу мовознавців привертала головню формально-структурний аспект цього явища (Ш. Баллі, О. Реферовська, В. Гак), дослідники розглядали семантичні та структурні властивості парцельованих побудов та вплив внутрішніх і зовнішніх чинників на їх структуру (Г. Рибаківа, Б. Турсунов). Недостатня увага надавалася екстралінгвальним факторам: прискоренню сучасного ритму життя, а отже й потребі у швидкому, чіткому та виразному способі передачі інформації [7, с. 282]. Ці позамовні чинники у певний спосіб модифікують писемне мовлення, що й відображається у сучасному художньому творі. У дослідженні спираємося на погляди тих мовознавців, які пов'язують явище парцеляції з комунікативно-прагматичним та функціональним планом речення (А. Загнітко, І. Попова, Т. Шевченко та ін.).

Метою дослідження є визначення лінгвостилістичних особливостей парцельованих конструкцій у сучасному малоформатному прозовому творі. Досягнення мети передбачає розв'язання таких завдань:

– визначити функціональне й стиліське призначення парцельованих конструкцій;

¹ Článek vznikl za finanční podpory grantu IGA_FF_2018_018 Text a intertextualita ve slovanských literaturách a kultuře II.

- з'ясувати комунікативно-прагматичні параметри парцельованих побудов;
- розкрити їх лінгвостилістичний та емоційно-експресивний потенціал;
- обґрунтувати та узагальнити причини їх уживання у вибраних текстах.

Об'єктом дослідження є парцельовані конструкції у творах малої прози сучасних українських прозаїків. Предметом вивчення – лінгвостилістичні особливості їх функціонування в художньому тексті та комунікативно-прагматична обумовленість їх вживання авторами творів.

Матеріалом дослідження стали парцельовані побудови у текстах творів «Піф», «Носи і кросівки», «Костя», «Добра баба, зла баба», «Папаша», «Коробка з гудзиками» Катерини Бабкіної, «Суперстар» Мирослава Лаюка та «Канікули» Ірини Цілик. Виокремлені автори працюють у форматі сучасної української малоформатної прози, а тексти їх творів являють собою об'єктивний розгорнутий матеріал, актуальний і доцільний для характеристики явища парцеляції в художньому тексті. Притаманні їх творам антропоцентричність, психологізм, діалогізм, експресивність та емоційність мовлення героїв будуть враховані в аналізі лінгвостилістичних особливостей парцельованих конструкцій, широко представлених у текстах творів.

Розкриття естетичного навантаження та експресивних властивостей ресурсів писемного мовлення сучасної української прози здійснюється через спосіб текстотворення та архітектоніку тексту. Це зумовлює розгляд явища парцеляції як складника експресивного синтаксису, такого стилістичного прийому мовленнєвої експресії, який презентує синтаксичну структуру художнього тексту, має функціонально-сміслову навантаження та семантично доповнює зміст окремих частин висловлення. Парцеляція слугує виокремленню змістової частини висловлення, увиразнює його експресивність, посилює емоційний вплив на реципієнта.

Використання парцельованих конструкцій у малоформатних творах ймовірно стимулюється бажанням автора чітко та стисло донести читачеві свою думку, використовуючи при цьому мінімальний набір мовних ресурсів. Наразі в українському мовознавстві не існує чіткого визначення обсягу малоформатного твору, проте більшість дослідників (Т. Іваніна, С. Кукбрюкова, О. Таюпова) сходяться на думці, що малий за обсягом текст містить у собі всі текстові ознаки, риси й категорії, має чітку композиційну структуру. Зміст виражається більш лаконічно та стисло, тому перед автором постає завдання максимально сміло згрупувати та розташувати одиниці тексту малого формату так, щоб, і попри їх незначну кількість (порівняно з великим за обсягом текстом), вони були якомога більш змістовними [19, с. 52].

У цій праці будемо послуговуватися визначенням Л. Мацько, яка під парцеляцією розуміє прийом стилістичного синтаксису, що полягає в розчленуванні цілісної змістово-синтаксичної структури на інтонаційно й пунктуаційно ізольовані комунікативні частини – окремі речення [13, с. 369]. Це визначення видається нам найбільш повним, оскільки дослідниця звертає увагу на те, як і навіщо розчленовується цілісно-змістова структура. Такий погляд на явище розчленування єдиної граматичної структури на частини відбувається на логіко-семантичному й інтонаційному рівні, тобто на рівні мовленнєвого або актуального членування [14, с. 366].

Парцеляція дозволяє не лише зробити акцент на ключових частинах даного тексту, але й виступає засобом їх зв'язності. Звернімо увагу на те, що реалізація композиційно-текстологічної функції парцеляції дозволяє авторові означити ключові смисли (говорив – не говорив; згадував – не згадав), конструювати текст за принципом об'єднання різних смислових блоків. Про цю функцію парцеляції можна говорити тоді, коли парцелят належить не лише до попереднього речення як базової частини, а до всього тексту або його фрагмента. В цьому випадку парцелят стає не тільки засобом вираження інтенції, а й засобом формування цілісності тексту, створення контекстуального зв'язку.

Одним із важливих завдань сучасного синтаксису є розмежування конструкцій парцельованих і приєднувальних. Порівняння цих двох понять дає змогу досліджувати те саме синтаксичне явище у різних аспектах: явище парцеляції в комунікативно-функціональному плані речення (динамічний аспект), явище приєднання – як одне із типів логіко-граматичних відношень: розділових, протиставних, наслідкових (статистичний аспект) [18, с. 119–125]. Така двохаспектність зумовлює наявність двох різновидів приєднання. Динамічне, функціональне приєднання полягає у використанні розбіжностей динамічної і статичної структури речення, тобто речення і висловлення. Статичне, конструктивне приєднання полягає у вираженні певного типу смислових відношень. Ця концепція дає можливість виявити зв'язок парцеляції із комунікативно-функціональним планом речення. Парцеляція виступає продовженням суті плану речення, а приєднання належить до його складника, тому воно перебуває в одному ряду з розділовими, причиновими відношеннями. Парцеляти утворюються як наслідок нетотожності структур речення і висловлення. Парцелят, як і саме висловлення, неможливий без певного контексту, тобто парцелят є функціонально залежним. Структурна схема парцелята, ґрунтуючись на основі речення, складається з предикативної ознаки і суб'єкта в їх відношенні одне до одного та об'єкта. Тому таку структуру можна назвати парцельованим реченням. А. Загнітко у праці «Теоретична граматики української мови» пропонує класифікувати парцеляти за типом парцельованої одиниці: 1) парцельована підрядна частина; 2) парцельовані декілька підрядних частин, об'єднаних в межах однієї конструкції; 3) парцельований член речення. Для позначення першого складника парцельованої побудови в мовознавчій літературі вживають різні терміни: базова частина, базова структура, базова конструкція, вихідне речення, опорне речення тощо. Другий складник конструкції називають парцельованим компонентом, парцелятом.

На доцільність розрізнення двох згаданих явищ вперше було звернено увагу в 70 – 80-х роках у контексті комунікативно-прагматичних функцій парцеляції і приєднання. Парцеляцію як явище комунікативно-функціонального плану речення досліджували Л. Суровенкова, О. Вільчицька, Н. Формановська та ін. Цю гіпотезу підтверджує і А. Загнітко: «Парцеляція безпосередньо співвідноситься з актуальним членуванням речення...Граничним виявом членування постає біфуркація, за якої утворюється два інформаційних потоки, але другий потік формально орієнтований на перший» [6, с. 463]. Ю. Ванніков визначає досліджуване явище як «мовну презентацію пропозиції у вигляді декількох комунікативно-самостійних сегментів (фраз)» [3, с. 58]. У працях вченого стверджується думка про мовне членування пропозиції як єдиної синтаксичної структури, при якому парцеляція виражається декількома інтонаційно-смисловими мовними одиницями. Пов'язуючи явище парцеляції з актуальним членуванням речення, дослідники наголошують на співвідношенні понять: *тема – рема / базова частина – парцелят* – і говорять про появу одного або декількох нових рематичних центрів висловлення.

Комунікативна функція в конкретних мовних ситуаціях реалізується або як функція впливу (прагматична функція), або як функція встановлення контакту між адресантом і адресатом. Прагматична функція пов'язана з використанням мови для інтелектуального, емоційного або вольового впливу на адресата мовлення, яким у художньому тексті виступає читач. Вважаємо доцільним виокремити прагматичну функцію як аспект комунікативної функції, з огляду на важливість прагматичної функції в акті спілкування. Відтак функція впливу входить в комунікативну функцію як її складова [4, с. 36]. Під прагматикою ми, слідом за Г. Матвєєвою, розуміємо аспект функціонування мовних одиниць, вибір яких визначається інтенціональними завданнями автора тексту, який враховує ситуативні умови акту спілкування та прийняті в даному функціональному стилі нормативні способи вживання мови [12, с. 7]. Прагматичним завданням автора художнього тексту є емоційний вплив на читача, який відбувається неусвідомлено або усвідомлено за певною стратегією. Цю діяльність відправника-автора тексту Г. Матвєєва називає реалізацією загальних прагматичних планів впливу на адресата: безпосереднього і прихованого. До категорій, пов'язаних із автором, дослідниця відносить: 1) локалізацію мови, яка визначає факти щодо осі *я – тут – тепер* (йдеться про персональну, просторову й тимчасову локалізацію (план безпосереднього спілкування)); 2) об'єктивну та суб'єктивну модальність; 3) оцінку – відповідність висловлення нормам, присутнім в уяві мовця; 4) емотивність; 5) дистантність (ступінь зацікавленості мовця в повідомлюваному). До категорій, пов'язаних з адресатом, відносимо: 1) інформативність, позаяк основна мета висловлення – комунікативно-інформативна; 2) експресивність, її мета – зацікавити співрозмовника, справити на нього вплив; 3) прозорість чи зрозумілість мови для читача.

Комунікативно-прагматичний підхід дозволяє пов'язувати значення і функції реченнєвих висловлень, розглянути мову «як знаряддя для досягнення комунікативних і позакомунікативних цілей» [20, с. 2]. Це означає, що даний підхід передбачає зарахування значущого компонента мовних одиниць, що пов'язаний з людиною, яка використовує мову як знаряддя спілкування і робить свій вибір для досягнення поставлених цілей. До інших важливих понять прагматики відносимо комунікативну ситуацію, або ситуацію спілкування. Найважливішими складниками комунікативної ситуації є учасники спілкування, комунікативний зв'язок яких в художньому тексті може бути переданий опосередковано (через непряму мову, мову автора, авторський коментар), або безпосередньо (через діалог між героями твору). На думку Н. Формановської, кожен текст орієнтований на адресата. Адресант, передаючи повідомлення орієнтоване на адресата, висловлює в ньому свої установки, емоції, оцінки, ставлення тощо та створює суб'єктивний, модусний план висловлення [20, с. 42]. Таким чином, комунікативно-прагматичний підхід до вивчення лінгвістичних явищ дозволяє проаналізувати способи оприявлення авторської позиції в тексті, зрозуміти, як з допомогою мовних засобів автор тексту висловлює свої почуття, емоції, своє ставлення до навколишнього світу. У нашому дослідженні такий підхід дозволяє визначити, з якою метою автор художнього тексту виокремлює ту чи іншу частину висловлення за допомогою парцеляції, яке «послання» адресанта – автора твору, передане за допомогою мовних ресурсів, а саме парцеляції, повинен декодувати адресат – читач.

Задля визначення комунікативно-прагматичної функції парцеляції маємо ідентифікувати відповідь на питання «З якою метою автор виділяє певну частину висловлення?», проаналізувати контекст, у якому вжито парцельовані конструкції, усвідомити й осмислити ситуацію, представлену в тексті, врахувати значення інших мовних засобів, що супроводжують парцеляцію (наприклад, оцінну лексику тощо). Оскільки сьогодні не маємо чіткої й загальноживаної типології парцельованих конструкцій з комунікативно-прагматичного погляду, у дослідженні послуговуватимемося типологією інтенцій, запропонованою Н. Формановською, яка вирізняє два її типи. Перший тип – це інформативні інтенції, функція яких полягає у виділенні головної думки, уточненні, конкретизації, підсиленні сказаного, висловленні думки. Другий тип – інтенції, пов'язані з впливом на емоції читача (наприклад, з несхваленням, засудженням, погордою тощо).

Специфіки парцельованих конструкцій надають функції, виконувани ними в мовленні. Основна функція парцелята – бути засобом виділення, підкреслення найбільш важливих місць речення [22, с. 254]. Так автор твору досягає оприявлення інтенцій мовця та виокремлює інтенційну домінують висловлення: *І Анька билася. По-чоловічому. Як доросла. Тільки їх все одно було троє* [1, с. 62]. Про функції експресивного виділення тієї чи іншої частини висловлення говорять всі дослідники парцеляції, називаючи її основною або базовою.

Видільна функція може виступати для парцелята головною або ж поєднуватися з іншими доповнювальними функціями:

– уточненням: *Дідові подобалося торкатися машинки, гладити її, обмацювати. Крутити потрошку ручку, слухати, як рухається голка...* [1, с. 18]. План був такий: погуляти з ним коло ріки. Подихати цвітом дерев і молодим листям, послухати пташок... [1, с. 23];

– конкретизацією: *До всього звикаєш, зрештою. Не спати, не їсти, тримати телефон під подушкою, спати, їсти, готувати їжу на двох, крапати слізьми в тарілку, читати багатосторінкові детальні листи не отримувати й піврядка тижнями, збирати в соці мережах кошти на потреби невідомих бійців, перевіряти спрощення новини – їде до кави, френдити всіх знайомих і незнайомих у форумах на аватарці, збирати одяг для дітей загиблих, довго добирати слова, відповідаючи на запитання власного сина...* [24, с. 132]. *У дворі тихо-тихо. Хоч ніхто не спить цієї ночі. Не сплять ці двоє й ті двоє, зовсім юні, схвилювані, з розпухлими губами, що з'являються раптом із-за куців смородини, тримаючись за руки, і знову розчиняються в темряві; ідуть, ідуть, не до вас тепер, поговоримо вдома. Не сплять кілька заплаканих жінок, не сплять кілька розгублених чоловіків. Спить спокійно, можливо, хіба лише маленький син Пальчиковських... Але дім добре знає – і це мене* [24, с. 148];

– посиленням думки: *Багато років по тому, коли русло ріки рівнятимуть бульдозери, а старі вантажівки підвозитимуть купи піску, щоби на них, змішаних із гравієм і укрплених арматурою, класти нову набережну, Ніна на балконі з Піфом в руках, у тонкій сукні, заправить за вухо вогненне пасмо й скаже раптом: «Піски пам'яті». Осць це що. Осць як вони з'являються насправді* [24, с. 11];

– впевненістю: *– Я хочу додому, – чесно сказала я, – в мене був довгий день, я багато працювала і голодна, і хочу додому. Хочу туди. Так.* [1, с. 25].

Спільним для наведених прикладів є акцентування виокремлених сегментів, завдяки яким парцелята набуває додаткового підсилення в ширшому контексті. Акцентуація окремого фрагмента висловлення призводить до підвищення ролі комунікативної ініціативи читача малоформатного тексту, який декодує зашифровану в парцеляті емоційну авторську оцінку.

ку. Функція актуалізації пов'язана передусім з перерозподілом інформативного навантаження різних сегментів речення, що обумовлює тема-рематичну рухливість висловлення й одночасно дозволяє автору здійснити певний вплив на адресата (читача) [16]. Доповнювальні функції вказують на міру акцентування та значимість виділення, які, відповідно до комунікативно-сміслового обсягу, у кожній парцельованій конструкції можуть бути різними [9].

До інформативних інтенцій можемо залучити й зображальну функцію. Її реалізація у парцельованій конструкції залежить від смислового та стилістичного навантаження художнього тексту. Зображальна функція парцеляції полягає у наданні конструкції додаткового відтінку: створення ефекту градації, антитези, іронічного підтексту тощо: *Улітку в транспорті вона безкінечно вивчає поглядом чужі пальці. Упевнені чи невпевнені, добродушно-округлі, або закарлючені, поплямовані яскравим лаком, смішні, засмаглі, сірі-порепані або, навпаки, схожі на беззахисних, щойно виїнятих з панцира білих рачків...* [24, с. 122].

За допомогою парцеляції у художньому малоформатному тексті втілюється як інформативна, так і впливова функція. Створюючи художній текст, автор завжди має на меті не просто інформувати читача про події, які відбуваються з героями, а дати інтелектуальну та емоційну оцінку того, про що повідомляє. Оцінні компоненти у тексті дозволяють організувати комунікацію між адресатом та адресантом так, аби привернути та затримати увагу читача на конкретній частині твору і здобути його довіру, вплинути на думки та почуття реципієнта. Змістовий діапазон таких парцельованих конструкцій може бути репрезентований різними типами оцінних, часто амбівалентних інтенцій:

– інтенції схвалення: *Так! Найкращий. Зірка! Суперстар.*

Він! Це він! Він – суперстар! [24, с. 60];

– несхвалення: *Ту сестру ще з піонерів вигнали, а чого вигнали, питається, бо участі в загальному житті не брала. В Лідкиному зато брала.* [1, с. 30];

– погорди: *Не тільки зірка, а й – герой! Герой! Серж – це й герой! Ге-рой, ге-рой, ге-рой!!!* [24, с. 77];

– засудження: *Але як можна надіти леопардові лосини й оранжевий халат з ромбами? Ну от як?!* [24, с. 68].

Наведені конструкції вербалізують когнітивно-ментальні інтенції, пов'язані з емоційно-почуттєвим станом мовця, його позитивними або негативними реакціями на побачене, почуте, висловлене (радість, захоплення, сум, ненависть, зневага тощо).

Як інформативні інтенції, так і інтенції впливу виконують семантичну та прагматичну функцію і використовуються автором для вирішення прагматичного завдання художнього твору – забезпечити емоційний вплив на адресата. Зауважимо, що інтенції впливу у малоформатному тексті мають радше прагматичне навантаження, оскільки передають ставлення автора до зображуваного безпосередньо, на відміну від інформативних інтенцій, які справляють прихований вплив. Оскільки у писемній комунікації зв'язок між адресантом та адресатом односторонній, читач зазнає тиску авторитета автора художнього твору й підсвідомо сприймає його точку зору на події та відносини між персонажами у творі [10, с. 8]. Інформативні інтенції наводять читача на певну думку, залишаючи простір для роздумів та даючи змогу самому сформулювати своє ставлення до описуваних подій. Інтенції впливу відображають відкриту позицію автора, з якою читач може погодитися чи не погодитися. У таких конструкціях набагато частіше вживаються різні розділові знаки (знак оклику, питання, три крапки). Вживання різноманітних за обсягом прагматичних побудов у тексті виправдане, оскільки їх різноманітність підсилює, доповнює або нейтралізує прагматичний вплив на адресата [4, с. 38].

З погляду мовленнєвого впливу на читача прагматична сила парцельованої конструкції безпосередньо залежить від міри її неочікуваності [2, с. 24]: *А можна, він піде до стоматолога й дозволить бурити собі зуб без знеболення? Можна? Можна, буритимуть два зуби? Без наркозу. Так, як є. Пекельно. А вона за це не буде вагітною. Перестане бути вагітною. А можна, йому тягтимуть нерви без залікування? Не можна? А чого не можна?* [24, с. 82]. Ланцюгове розташування питальних предикативних одиниць у наведеному фрагменті поступово розгортає зміст висловлення та підвищує його експресивну силу. Роздрібнення висловлення на парцеляти допомагає досягти ефекту неочікуваності, удаваної спонтанності формулювання думки. Парцеляти, виділені крапкою, виконують описову та підтверджувальну функцію, а знаки питання, вжиті в кінці сегмента, надають їм інтенції гіпотетичності.

Сміслова виразність самої парцельованої побудови інтенсифікується при вживанні різноманітних функціональних прийомів. Одним з найпоширеніших з них є лексичний повтор. На думку В. Чабаненка, «винесення повторювальної лексичної одиниці в парцелят підсилює його емоційну й логіко-емоційну наповненість» [21, с. 121–122]. З одного боку, повтор виступає засобом додаткової експресії: підкреслює виразність речення, утримує увагу читача на повторювальній лексичній одиниці, а з іншого, дозволяє авторові використати додатковий вплив на сприйняття отримувачем інформації. Прийом повтору в парцельованій побудові несе додаткове семантичне навантаження. Парцелят з повторювальною лексичною одиницею не лише змушує одержувача зафіксувати свою увагу на такому компоненті, а й отримує додаткову порівнянню з опорним реченням семантику: *Потім, після всіх цих гнило-злих реплік від гнило-злих людей, після глуму й нарікань, після напису на дверях «Тут живе чмо» й «Лох», навіть мама дійшла висновку, що все ж варто вибрати децю стриманіші слова щодо Сергієвого виступу на телешоу, яка бачила вся країна. Уся країна – це не дець там. Уся країна – це через стінку. Уся країна – це тут, де хтось дрить, у кафе, до щоранку береш каву, на баскетбольному майданчику, де попадають м'ячем у голову...* [24, с. 60].

Окрім лексичних повторів, сучасні українські письменники нерідко вдаються до вживання парцельованих конструкцій, що містять дистантний повтор. Зміст такого речення виражено нелінійно, відтак за допомогою цього прийому в кожному наступному парцельованому компоненті повторювальна частина набуває нового значення. Іноді дистантні повтори слугують засобом поступового розгортання подій у творі: *Люда так зареготалася, що перевернула на коридорі відро з брудною водою й мало не перечепилася об швабру. Вода потекла по сходах. Вода залила безвідповідально протягнутий кимось мержевий фільтр. Вода залишила все відділення без електрики на півдня* [24, с. 61].

Одним із функціонально-сміслових завдань парцельованих побудов є виокремлення інформації за допомогою її графічного оформлення. Молоді українські прозаїки, інспіровані прийомами з поетичного тексту, підсилюють емоційний вплив на читача, вдаючись до графічного виділення не лише в тексті (вживання парцельованої конструкції), але і в самому парцеляті:

І Сергій побіг. Він художньо-хореографічно розвернувся й побіг. Він міг зайти в двері й побігти до квартири. Але побіг в інший бік. Побіг собі геть. До ріки, до вокзалу, до базару, до лікарні, до міськради, до чогось ще. Кудись побіг. Побіг. Побіг-побіг. По-біг. П. О. Б. І. Г. [24, с. 80]. У наведеному фрагменті Мирослав Лаюк використовує прийом лексичного повтору разом із графічним виділенням повторюваного присудка. Комбінування цих двох прийомів у парцеляції слугує підсиленню комунікативно-актуалізаційного характеру побудови. Одночасно повтор з його подальшим графічним виділенням дає змогу авторові максимально стисло подати інформацію, зберігши при цьому всі елементи структури тексту.

Українські й російські дослідники парцеляції сходяться на думці, що парцеляція як синтаксичне явище походить з розмовної мови (О. Іванчинкова, Ю. Ванников, С. Єрмоленко, Н. Плющ та ін.). Мова творів сучасних українських письменників зазнає активного впливу розмовної її страти й характеризується вживанням усього арсеналу експресивно-емотивних засобів сучасного розмовного мовлення. Тому парцельовані конструкції підпорядковуються правилам і механізмам сприйняття мови адресатом, які характерні для розмовної мови. Цей факт ще раз підтверджує думку про те, що їх вживання автором обумовлюється різною метою. Так, парцельовані конструкції можуть бути представлені у мові героя: – *Скажи йому дякую, чуєш. За оце все. Скажи йому дякую, що він тоді так сказав. Що він мене до них послав. Узагалі, повернешся – піди і скажи йому. Дякую. І ще що-небудь. Що хочеш, але дякую – обов'язково скажи* [1, с. 64]. Бажання автора – зімітувати розмовне мовлення, створити ефект неочікуваності, процесу зародження думки, яка не є заздалегідь обміркованою. Парцеляція може вживатися задля ефекту обмірковування фрази або процесу згадування, в контексті спогадів героя: *На кінець дня м'язи під лівим коліном тремтіли від напруги, але я не сідала. І не нудьгувала* [1, с. 14].

Частіше парцеляція зустрічається у мові автора або як засіб впливу на читача, або як підкреслення індивідуального стилю автора: *...Сергій, попри жахливі, просто таки мерзенні слова журі, вважав, що співав добре. Тому так відчайдушно й боровся, наче не себе, а цілу країну захищав. Тому так і захищався, що з його обурення смялася вся країна* [24, с. 61]. Як бачимо з наведеного фрагмента, в процесі добору мовних одиниць автор може вдаватися до парцеляції як допоміжного засобу отождолення себе з героєм, як вияву співпереживання, розуміння та співчуття. Отже, парцеляція як елемент розмовного синтаксису використовується автором з різною прагматичною метою і зазнає впливу розмовної мови. На думку дослідниці Н. Івкової, таке явище обумовлюється тим, що в основі граматичного ладу української мови є розмовне мовлення, якому притаманне членування великих синтаксичних одиниць на менші [8, с. 11]. Походження мовно-виражальних засобів від розмовного стилю доводить і С. Єрмоленко, яка зауважує, що такі мовні структури мають у своїй семантиці відтінки невимовленого (отже розмовного) стилю, у них можна виділити тему і рему, застосувати метод актуального членування фрази [5, с. 134]. Оскільки властивості парцеляції зумовлюються у літературному творі її розмовним походженням, звернімо увагу на інтонацію, властиву цьому явищу. У живому розмовному мовленні логіко-семантичні зв'язки між реченнями передаються за допомогою інтонаційного наголошення, повтору тощо. Це пояснює притаманну парцеляції специфічну інтонацію, яку на рівні інтонаційної будови української мови досліджувала Н. Плющ. Результати дослідження парцельованих та непарцельованих конструкцій свідчать про те, що специфічна інтонація виконує членувальну роль, оскільки синтаксично ціла структура розділяється на окремі частини. З іншого боку, інтонація виконує видільну функцію, позаяк у парцеляції виноситься важлива інформація, та зберігає при цьому семантичну залежність обох частин [17, с. 70–71].

У комунікативній ситуації адресант сприймає художній текст крізь призму авторського подання інформації. Створюючи художній текст з парцельованими конструкціями, автор опускає певні мовні одиниці, спираючись на читачий досвід адресата. Таким чином, знайомлячись з малоформатним текстом, читач реструктурує пропущені ланки у парцельованій конструкції, не втрачаючи при цьому загального змісту твору. Парцельована побудова, маючи структуру висловлення, може сприйматися як мінімальна одиниця структури тексту та виконувати допоміжну функцію розуміння читачем інтенцій автора. Оскільки передання загального змісту тексту неможливе без урахування взаємопов'язаності змісту його одиниць, парцельовані конструкції розглядатимуться нами як мікротекст. Парцельованому висловленню властиві основні риси тексту: зв'язність, інформативність та модальність.

Розглянемо кожну з них.

Під текстом розуміємо певну комунікативну одиницю, об'єднану за змістом послідовність знакових одиниць [24, с. 101]. Цю думку можна застосувати до явища парцеляції, в якому базова частина дуже щільно пов'язана з парцелятом та створює з ним змістове та логічне ціле.

Інформативність тексту пов'язана не з кількістю інформації в тексті, а з тією інформацією, яка стане для адресата новою. У парцеляції нову інформацію щодо основної частини містить парцельований компонент, який стає ремою даного мінітексту: *Гарний, завжди усміхнений містер супермен. Він неймовірно готує. І будує – котеджі, готелі, щось таке* [24, с. 122].

Кожному тексту притаманна категорія модальності, що віддзеркалює різні типи відношення висловлюваного до дійсності й виражена у макротексті за допомогою інтонації, вставних слів і речень, особливого порядку слів тощо. Будь-якій парцельованій конструкції притаманна принаймні одна з наведених вище рис – особлива інтонаційна модальність.

Парцельовані висловлення та їх властивості можуть розглядатися окремо, як мікротекст, або у складі макротексту, в якому вони сприяють створенню експресивності (разом з іншими мовними засобами, які підсилюють експресію макротексту), сугестивності (де відтворюють авторську позицію), когезії (сприяють зовнішній цілісності тексту), проспекції або ретроспекції (де вони «навмисно» порушують просторово-часовий континуум).

Будь-який художній текст характеризується передусім своєю експресивністю, яка досягається такими усталеними прийомом, як тропи та фігури. Однак цей перелік зазвичай поповнюється за рахунок наявних у художньому тексті експресивних конструкцій, до яких належить і парцеляція. Експресивність парцеляції як мікротексту обумовлюється формою самої конструкції, яка сприяє створенню експресивного наголосу висловлення.

Важливе місце в організації тексту посідає категорія сугестивності. Головну думку тексту художнього твору читач декодує з зображених у тексті подій, вчинків героїв. Однак у літературному малоформатному тексті часто наявна експліцитна думка автора, ставлення адресанта до описуваних подій, вчинків та думок героїв: *Дорога простота – влучна формула, що характеризує цю зовнішність. І цей шлюб. І цей дім* [24, с. 122]. Сугестивний характер тексту полягає в тому, що автор за

допомогою різних семантико-синтаксичних засобів, одним з яких і є парцельована побудова, намагається повідомити адресатові свою оцінку героїв та подій, ставлення до них.

Характерною категорією тексту літературного твору є категорія когезії, яка «відповідає» за плинний перебіг подій у творі та забезпечує їх логічну послідовність. Парцельовані побудови зі складносурядними частинами та повторювальними парцелятами вказують на часову послідовність дій та фактів: *Хлопці підішли до дівчат. Запах шашилку, який чувся над водою, матеріалізувався. Випили дуже. І не помітили, як настав вечір. Випили ще. І не помітили, як настала ніч* [24, с. 72]. Категорію когезії відображають і парцельовані конструкції з однорідними членами речення. В них у базовій частині міститься принаймні один компонент, інші переносяться у парцельовану частину: *З обіцяною батьком машиною можна розпрощатися. З відпочинком на морі теж. І новим айфоном* [24, с. 81]. У наведеному прикладі однорідними членами речення виступають додатки.

Категорія ретроспекції реалізується в усіх без винятку парцельованих конструкціях, оскільки умовою парцеляції висловлення є змістовна пов'язаність частини висловлення з попередньою частиною. Проспекцію можемо досліджувати у таких побудовах, де в базовій частині вже наявна ключова інформація, яка буде зосереджена в подальших парцелятах: *Він стояв на цій сцені перед мікрофоном, не розумів, чому ці невігласи критикують його й насміхаються й навіть ніби фальшиво обурюються... Він чекав, що люди в залі зафують рішення журі... Що вони підтримуватимуть саме його аргументи. Що розгніваються сиві бабусі, яким він нагадує внучків, малолітки в салаткових кофтах, навіть пацанчики в смугастих турецьких светрах з ангорської кози... Що люди встануть і почнуть плескати в долоні* [24, с. 62].

Наведені приклади переконливо доводять, що парцельована конструкція може розглядатися як мікротекст, оскільки їй властиві ті ж самі категорії, що й категорії макротексту. В організації будь-якого тексту завжди закладена комунікативна мета. Її реалізація можлива лише за наявності цілеспрямованої мовленнєвої діяльності, яка формується залежно від прагматичних настанов й уподобань конкретного суспільства. Тож навіть невеликий за обсягом текст є прагматично зорієнтованим. Це дозволяє стверджувати, що парцельована конструкція як мікротекст містить комунікативну мету та може виконувати у макротексті комунікативно-прагматичні функції.

Розглядаючи парцеляцію як багатогранне лінгвістичне явище, звернімо увагу на функціонування парцельованих конструкцій на текстовологічному рівні та проаналізуємо їх здатність брати участь в організації малоформатного тексту.

Здатність парцельованих конструкцій оформлювати текст пояснюється їх властивістю бути формальними з'єднувачами тексту. Одним із способів акцентування семантичної цілісності тексту є вживання конструкцій, у яких парцелят відокремлений від основної частини іншими реченнями, тобто знаходиться у дистантній позиції: *Раз була вернулася, не, думаю, не я. Вділа сукню зелену, рум'яна дістала, туш. Волосся в поні зав'язала як Одрі Хепберн. Намалювала очі. Як дивився в маленьке дзеркало – все нормально, окремо очі нормально, нарум'янені вилиці нормально, чоло припудрене нормально. Губи блиском помастила, пробник мені кинули в поштову скриньку, блиск прозорий, липкий і пахне як клей-карандаш* [1, с. 28]. Наведена конструкція являє собою розгорнуте висловлення, яке унаслідок своєї особливої синтаксичної структури забезпечує повне охоплення мікротемати.

Парцельовані конструкції також відповідають за поступове смислове розгортання тексту за рахунок уміщених у парцеляті різних уточнень та доповнень щодо вихідної інформації. Відтак можемо кваліфікувати їх як текторозвивальні парцеляти: *Нагнали Папашу, не далеко відійшов. Але йде. Йде і плаче. Плаче Папаша страшно, ніби дихав був і раптом забув як* [1, с. 35]. У наведеному фрагменті всі парцеляти містять нову інформацію щодо теми базової частини, а отже, поширюють рему висловлення. Цей приклад ілюструє текторозвивальні можливості парцеляції, оскільки розвиток змісту тексту пов'язаний із ремою, яка міститься у парцеляті та посилює його предикативну значимість. Компоненти висловлення, стаючи ремою, можуть нести додаткову функцію перерозподілу інформативного навантаження речення, що полегшує сприйняття рематично важливих частин тексту адресатом [15]: *Склав, як склав. Але склав. Повернувся в рідне місто* [24, с. 64]. Отже, текторозвивальна функція парцелятив безпосередньо залежить від кількості нової інформації у тексті, наявність якої зумовлює подальше розгортання тексту.

Парцеляція у тексті малоформатного твору тісно пов'язана з жанровою належністю розглянутих нами текстів (оповідань), має особливу структурно-композиційну, семантико-значеннєву, інтенційно-прагматичну природу й саме в тексті художнього твору отримує прирощення нової інформації, що сприяє підвищенню інформативної насиченості та експресивності висловлення [11, с. 18]. Розмір текстів малої прози вимагає від автора максимального стиснення сюжету, а отже, пошуку комунікативно-семантичної доміанти тексту, яка б допомагала читачеві сфокусувати свою увагу на тому чи іншому значущому його фрагменті. Важлива роль в експлікації такої доміанти у сучасних малоформатних прозових текстах належить парцеляції. Через скорочення експресивних виражальних засобів парцеляти нерідко мають форму уривчастих конструкцій, створюють ефект динамічного розвитку подій та виконують текторозвивальну функцію: *Через кілька днів він набрав Діану. Але вона скинула його виклик. Потім знову набрав. І знову скинула. Потім знову. І знову. Набрал. Скинула* [24, с. 82].

Таким чином, парцельовані конструкції відіграють в оформленні тексту важливу роль. Саме вони відповідають за виділення головної інформації у реченні. Завдяки парцельованим конструкціям розширюються текторозвивальні можливості тексту художнього твору, позаяк частина такої конструкції (парцелят) стає рематичним центром.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Проведене дослідження підтвердило, що парцельовані конструкції у малоформатних творах сучасних українських прозаїків мають комунікативно-прагматичну зорієнтованість. Основною функцією інформативних парцельованих конструкцій у художньому тексті є функція логічного виділення, яка нерідко поєднується з допоміжними функціями: уточненням, конкретизацією, «згущенням» думки, вираженням модальних смислів. Інформативні парцельовані побудови також сприяють актуалізації зображальної функції. Впливова функція парцельованих конструкцій у текстах аналізованих творів може виражатися через інтенції (не)схвалення, погорди, засудження тощо. Обидва типи побудов виконують семантичну та прагматичну функції і використовуються автором для вирішення прагматичного завдання художнього твору – емоційного впливу на адресата. Розглянуті конструкції виконують ряд функціонально-смислових завдань, серед яких і виокремлення інформації за допомогою лексичного та дистантного повтору, гра-

фічного оформлення парцельованої побудови. Парцеляція як елемент розмовного синтаксису використовується авторами з різною прагматичною метою і зазнає впливу розмовної мови, має специфічну інтонацію, яка виконує членувальну та видільну роль. Парцельовані конструкції у малоформатних творах можна розглядати як мікротекст, який має комунікативну мету та виконує у макротексті комунікативно-прагматичні функції. Основною текстотвірною функцією парцеляції є підкреслення семантичної цілісності тексту та передачі його основного змісту. Єдність текстотвірних, текстоформуювальних і тексторозвивальних властивостей парцелятивів дає підстави вважати парцельовану конструкцію елементом структурного ландшафту тексту художнього твору.

Перспективу подальших наукових пошуків вбачаємо в аналізі парцеляції як явища експресивного синтаксису на матеріалі текстів творів сучасної української прози, створених у інших жанрах, з метою з'ясування їх комунікативно-прагматичних параметрів та виявлення у них лінгвостилістичного потенціалу парцельованих конструкцій.

Література:

1. Бабкіна К. Щасливі голі люди. Чернівці: Meridian Czernowitz ; Книги-XXI, 2016. 80 с.
2. Богатько В. В. Синтаксис і стилістика неповних речень у мові сучасної української періодики. Вінниця: Нова книга, 2010. 176 с.
3. Ванников Ю. В. Синтаксис речи и синтаксические особенности русской речи. Москва: Русский язык, 1979. 296 с.
4. Горбач І. М. Художній текст та його комунікативно-прагматичний аспект. *Проблеми семантики слова, речення та тексту*. 2012. Вип. 29. С. 32–38.
5. Єрмоленко С. Я. Синтаксис і стилістична семантика : [монографія]. Київ: Наук. думка, 1982. 210 с.
6. Загнітко А. П. Теоретична граматики української мови. Синтаксис. Донецьк, 2001. 480 с.
7. Іванчикова Е. А. Парцеляція, её коммуникативно-экспрессивные и синтаксические функции. *Русский язык и советское общество. Морфология и синтаксис современного русского литературного языка*. Москва, 1968. С. 280–298.
8. Івкова Н. М. Фігури експресивного синтаксису в сучасній публіцистичній літературі : дис.... канд. філол. наук : 10.02.01 «Українська мова». Горлівка, 2007. 218 с.
9. Каркошко О. П. Парцеляція: структура, семантика, функція : на матеріалі російського і німецького мов : дисертація... канд. філол. наук : 10.02.19. Майкоп, 2011. 186 с.
10. Карпчук Н. П. Адресованість в офіційному та неофіційному англомовному дискурсі (комунікативно-прагматичний аналіз) : автореф. дис.... канд. філол. наук : 10.02.04 / Харківськ. нац. ун-т ім. В.Н. Каразіна. Харків, 2005. – 20 с.
11. Конопленко Н. А. Текстотвірний потенціал парцельованих конструкцій : автореф. дис.... канд. філол. наук : 10.02.01. Запоріжжя, 2007. 20 с.
12. Матвеева Г. Г. Актуализация прагматического аспекта научного текста. Ростов н-Д.: Рост. гос. ун-т, 1984. 132 с.
13. Мацько Л. І., Сидоренко О.М., Мацько О. М. Стилїстика української мови. Київ: Вища шк., 2003. 462 с.
14. Мороз В. Я. Проблеми українського експресивного дискурсу. *Філологічні студії : Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету : Збірник наукових праць*. Кривий Ріг: КДПУ, 2011. Вип. 6. С. 363–369.
15. Олексенко В. П. Структурні параметри та текстотвірний потенціал парцельованих конструкцій у художньому тексті: (на матеріалі романів «Марія», «Волинь» У. Самчука). *Вісник Таврійської фундації*. К.–Херсон: Просвіта, 2009. Вип. 6. С. 35–47.
16. Пинегіна Я. Н. Парцеллированные конструкции и их коммуникативно-прагматические функции в современных медиа-текстах : Автореф.дис.... канд. філол. наук. Ростов-н/Д., 2005. 24 с.
17. Плющ Н.П. Парцеляція як засіб експресивного синтаксису. *Укр. мова і літ. в шк.* 1981. № 1. С. 68–71.
18. Сковородников А. П. О соотношении понятия „парцеляция” и „присоединение”. *Вопросы языкознания*. Москва: Наука, 1978. № 1. С. 118–129.
19. Трунова Е. А. Малоформатный текст как объект лингвистического исследования. *Вестник РУДН*. 2010. № 1. С. 49–53.
20. Формановская Н. И. Речевое общение: коммуникативно-прагматический подход. Москва: Русский язык, 2002. 213 с.
21. Чабаненко В. А. Стилїстика експресивних засобів української мови. Запоріжжя, 2002. 351 с.
22. Шабат-Савка С. Т. Парцельовані комунікати як маркери вербалізації інтенцій мовця та експресивності художнього тексту. *Записки з укр. мовознавства*. 2017. Вип. 24, т. 1. С. 254–263.
23. Шпель Ю. О., Панченко О. І. Текст як об'єкт лінгвістики й основа спілкування. *Лінгвістика. Лінгвокультурологія. Іншомовний дискурс: складники, проблеми та навчання*. Дніпропетровськ, 2016. Вип. 9. С. 100–104.
24. Невимушені: антологія / Бабкіна К. та ін.; післямова В. Єрмоленка. Харків: Віват, 2016. 192 с.